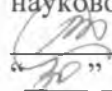

**МІНІСТЕРСТВО ОХОРОНИ ЗДОРОВ'Я УКРАЇНИ
БУКОВИНСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ МЕДИЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ**

“ЗАТВЕРДЖУЮ”

Проректор закладу вищої освіти з
науково-педагогічної роботи, доцент
 Володимир ХОДОРОВСЬКИЙ
“20” 08 2024 р.

**ДОВІДНИК ДЛЯ СТУДЕНТА
(СИЛАБУС)
з вивчення навчальної дисципліни
ВІЙСЬКОВА ГІГІЄНА**

Галузь знань - **22 Охорона здоров'я**
Спеціальність - **222 Медицина**
Освітній ступінь - **магістр**
Курс навчання - **IV**
Форма навчання - **денна**
Кафедра - **гігієни та екології**

Схвалено на засіданні кафедри гігієни та екології
Протокол №1 від «29» серпня 2024 року

Завідувач кафедри гігієни та екології
д.мед.н., професор

Леонід ВЛАСИК

Схвалено на засіданні предметної методичної комісії
з дисциплін гігієнічного профілю
Протокол №1 від «30» серпня 2024 року

Голова предметної методичної комісії
з дисциплін гігієнічного профілю
д.мед.н., професор

Святослав ДЕЙНЕКА

Схвалено на засіданні предметної методичної комісії з військових та військово-медичних
дисциплін
Протокол № 1 від «29» серпня 2024 року,

Голова предметної методичної комісії
з військових та військово-медичних дисциплін
канд.мед.н., доцент

Ігор БІРЮК

Чернівці, 2024

1. ЗАГАЛЬНІ ВІДОМОСТІ ПРО НАУКОВО-ПЕДАГОГІЧНИХ ПРАЦІВНИКІВ, ЯКІ ВИКЛАДАЮТЬ НАВЧАЛЬНУ ДИСЦИПЛІНУ

Кафедра	Гігієни та екології
Прізвище, ім'я, по батькові науково-педагогічних працівників, посада, науковий ступінь, вчене звання, e-mail	Власик Леонід Іванович – завідувач кафедри, професор; leonidvlasyk223@gmail.com Жуковський Олег Михайлович – доцент ЗВО, кандидат медичних наук; gykovskiypan@bsmu.edu.ua Кметь Тарас Ігорович – професор ЗВО, доктор медичних наук; kmet.taras@bsmu.edu.ua Грачова Тамара Іванівна – доцент ЗВО, кандидат медичних наук; Hrachova.Tamara@bsmu.edu.ua Кушнір Оксана Василівна – доцент ЗВО, кандидат медичних наук; oksanka_kushnir@bsmu.edu.ua
Веб-сторінка кафедри на офіційному веб-сайті університету	https://www.bsmu.edu.ua/gigiyeni-ta-ekologiyi/
Веб-сайт кафедри	https://sites.google.com/a/bsmu.edu.ua/hygiene/
E-mail	hygiene@bsmu.edu.ua
Адреса	м. Чернівці, вул. Федьковича, 16
Контактний телефон	+38 (0372) 57-09-77

2. ЗАГАЛЬНА ІНФОРМАЦІЯ ПРО НАВЧАЛЬНУ ДИСЦИПЛІНУ

Статус дисципліни	нормативна
Кількість кредитів	1
Загальна кількість годин	30
Лекції	0
Практичні заняття	15
Самостійна робота	15
Вид заключного контролю	підсумковий модульний контроль

3. ОПИС НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ (АНОТАЦІЯ)

Вивчення військової гігієни повинно сприяти формуванню у майбутніх лікарів не тільки клінічного, але в першу чергу й профілактичного мислення, розуміння ролі чинників навколишнього середовища, умов військової праці у виникненні порушень стану здоров'я військовослужбовців та проведення обґрунтованих профілактичних заходів.

Професійна підготовка військових спеціалістів медичного фаху не може бути якісною і ефективною без глибокого вивчення превентивної медицини і, зокрема, військової гігієни.

4. ПОЛІТИКА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

4.1. Перелік нормативних документів:

- Положення про організацію освітнього процесу (<https://www.bsmu.edu.ua/wp-content/uploads/2020/03/polozhennya-pro-organizacziyu-osvitnogo-proczesu-u-vdnzu-bukovinskij-derzhavnij-medichnij-universitet.pdf>);
- Інструкція щодо оцінювання навчальної діяльності студентів БДМУ в умовах впровадження Європейської кредитно-трансферної системи організації навчального процесу (<https://www.bsmu.edu.ua/wp-content/uploads/2020/03/bdmu-instrukciya-shhodo-oczinuvannya-%D1%94kts-2014-3.pdf>);
- Положення про порядок відпрацювання пропущених та незарахованих занять (<https://www.bsmu.edu.ua/wp-content/uploads/2019/12/reworks.pdf>);
- Положення про апеляцію результатів підсумкового контролю знань здобувачів вищої освіти (<https://www.bsmu.edu.ua/wp-content/uploads/2020/07/polozhennya-pro-apelyacziyu-rezultat-iv-pidsumkovogo-kontrolyu-znan.pdf>);
- Кодекс академічної доброчесності (https://www.bsmu.edu.ua/wp-content/uploads/2019/12/kodeks_academic_faith.pdf);
- Морально-етичний кодекс студентів (https://www.bsmu.edu.ua/wp-content/uploads/2019/12/ethics_code.docx);

- Положення про запобігання та виявлення академічного плагіату (<https://www.bsmu.edu.ua/wp-content/uploads/2019/12/antiplagiat-1.pdf>);
- Положення про порядок та умови обрання студентами вибіркового дисциплін (https://www.bsmu.edu.ua/wp-content/uploads/2020/04/nakaz_polozhenniy_vybirkovi_dyscypliny_2020.pdf);
- Правила внутрішнього трудового розпорядку Вищого державного навчального закладу України «Буковинський державний медичний університет» (<https://www.bsmu.edu.ua/wp-content/uploads/2020/03/17.1-bdmu-kolektivnij-dogovir-dodatok.doc>).

4.2. Політика щодо дотримання принципів академічної доброчесності здобувачів вищої освіти:

- самостійне виконання навчальних завдань поточного та підсумкового контролів без використання зовнішніх джерел інформації;
- списування під час контролю знань заборонені;
- самостійне виконання індивідуальних завдань та коректне оформлення посилань на джерела інформації у разі запозичення ідей, тверджень, відомостей.

4.3. Політика щодо дотримання принципів та норм етики та деонтології здобувачами вищої освіти:

- дії у професійних і навчальних ситуаціях із позицій академічної доброчесності та професійної етики та деонтології;
- дотримання правил внутрішнього розпорядку університету, бути толерантними, доброзичливими та виваженими у спілкуванні зі студентами та викладачами, медичним персоналом закладів охорони здоров'я;
- усвідомлення значущості прикладів людської поведінки відповідно до норм академічної доброчесності та медичної етики.

4.4. Політика щодо відвідування занять здобувачами вищої освіти:

- присутність на всіх навчальних заняттях (лекціях, практичних (семінарських) заняттях, підсумковому модульному контролі) є обов'язковою з метою поточного та підсумкового оцінювання знань (окрім випадків з поважних причин).

4.5. Політика дедлайну та відпрацювання пропущених або незарахованих занять здобувачами вищої освіти:

- відпрацювання пропущених занять відбувається згідно з графіком відпрацювання пропущених або незарахованих занять та консультацій.

5. ПРЕРЕКВІЗИТИ І ПОСТРЕКВІЗИТИ НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ (МІЖДИСЦИПЛІНАРНІ ЗВ'ЯЗКИ)

Перелік навчальних дисциплін, на яких базується вивчення навчальної дисципліни	Перелік навчальних дисциплін, для яких закладається основа в результаті вивчення навчальної дисципліни
анатомія людини	гігієна та екологія
фізіологія	військово-медична підготовка
медична біологія	
медична і біологічна фізика	
мікробіологія та вірусологія	
біологічна хімія	

6. МЕТА ТА ЗАВДАННЯ НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ:

6.1 Метою викладання навчальної дисципліни «Військова гігієна» є: збереження і зміцнення здоров'я військовослужбовців шляхом встановлення науково-обґрунтованих санітарно-гігієнічних норм та вимог до умов військової праці, розташування, харчування, водопостачання та інших видів забезпечення військ, що дозволяє особовому складу у мирний час досягнути високої боєздатності, а у воєнний – підтримувати її.

6.2. Основними завданнями вивчення дисципліни «Військова гігієна» є:

- аналіз стану здоров'я військовослужбовців;
- постановка діагнозу захворювань, оскільки деякі причини захворювань (природні, побутові, соціальні, виробничі, етіологічні чинники, фактори ризику) знаходяться у навколишньому середовищі і є предметом вивчення військової гігієни;
- первинна, вторинна і третинна профілактика загальних та професійних захворювань військовослужбовців;
- контроль ефективності проведення профілактичних заходів серед військовослужбовців;
- гігієнічна оцінка умов проживання військовослужбовців та при експлуатації військової техніки;
- аналіз важкості та напруженості військової праці;
- проведення санітарно-просвітницької роботи серед військовослужбовців;
- гігієнічний контроль за харчуванням та водопостачанням військовослужбовців.

7. КОМПЕТЕНТНОСТІ, ФОРМУВАННЮ ЯКИХ СПРИЯЄ НАВЧАЛЬНА ДИСЦИПЛІНА:

- *інтегральна компетентність:*

Здатність розв'язувати складні задачі, у тому числі дослідницького та інноваційного характеру у сфері медицини. Здатність продовжувати навчання з високим ступенем автономії.

- *загальні компетентності:*

ЗК2	Здатність вчитися і оволодівати сучасними знаннями
-----	--

- *спеціальні (фахові, предметні) компетентності:*

ФК 4.	Здатність до визначення необхідного режиму праці та відпочинку при лікуванні та профілактиці захворювань.
ФК 9.	Здатність до проведення лікувально-евакуаційних заходів
ФК 13.	Здатність до проведення санітарно-гігієнічних та профілактичних заходів.
ФК17.	Здатність до оцінювання впливу навколишнього середовища, соціально-економічних та біологічних детермінант на стан здоров'я індивідуума, сім'ї, популяції.

Вивчення військової гігієни дозволить лікарю отримати здатність розв'язувати важливі завдання щодо організації і проведення санітарного нагляду та медичного контролю у Збройних Силах України з метою зміцнення здоров'я військовослужбовців та підвищення їх боєздатності.

Деталізація компетентностей відповідно до дескрипторів НРК у формі «Матриці компетентностей»

№	Класифікація компетентностей за НРК	Знання	Уміння	Комунікація	Відповідальність і автономія
1	2	3	4	5	6
Загальні компетентності					
2.	ЗК2 Здатність вчитися і оволодівати сучасними знаннями	Зн1 Спеціалізовані концептуальні знання, що включають сучасні наукові здобутки у сфері професійної діяльності або галузі знань і є основою для оригінального мислення та	Ум3 Здатність розв'язувати проблеми у нових або незнайомих середовищах за наявності неповної або обмеженої інформації з урахуванням аспектів соціальної та етичної	К2 Використання іноземних мов у професійній діяльності	АВ3 Здатність продовжувати навчання з високим ступенем автономії

		проведення досліджень	відповідальності		
Спеціальні (фахові, предметні) компетентності					
4	ФК4 Здатність до визначення необхідного режиму праці та відпочинку при лікуванні захворювань.	Зн2 Критичне осмислення проблем у галузі та на межі галузей знань	Ум2 Здатність інтегрувати знання та розв'язувати складні задачі у широких або мультидисциплінарних контекстах	К1 Зрозуміле і недвозначне донесення власних знань, висновків та аргументації до фахівців і нефахівців, зокрема до осіб, які навчаються	АВ1 Управління робочими або навчальними процесами, які є складними, непередбачуваними та потребують нових стратегічних підходів.
9	ФК9 Здатність до проведення лікувально-евакуаційних заходів	Зн2 Критичне осмислення проблем у галузі та на межі галузей знань	Ум2 Здатність інтегрувати знання та розв'язувати складні задачі у широких або мультидисциплінарних контекстах	К1 Зрозуміле і недвозначне донесення власних знань, висновків та аргументації до фахівців і нефахівців, зокрема до осіб, які навчаються	АВ2 Відповідальність за внесок до професійних знань і практики та/або оцінювання результатів діяльності команд та колективів
13	ФК13 Здатність до проведення санітарно-гігієнічних та профілактичних заходів	Зн2 Критичне осмислення проблем у галузі та на межі галузей знань	Ум2 Здатність інтегрувати знання та розв'язувати складні задачі у широких або мультидисциплінарних контекстах	К1 Зрозуміле і недвозначне донесення власних знань, висновків та аргументації до фахівців і нефахівців, зокрема до осіб, які навчаються	АВ2 Відповідальність за внесок до професійних знань і практики та/або оцінювання результатів діяльності команд та колективів
17	ФК 17 Здатність до оцінювання впливу навколишнього середовища, соціально-економічних та біологічних детермінант на стан здоров'я індивідуума, сім'ї, популяції	Зн2 Критичне осмислення проблем у галузі та на межі галузей знань	Ум3 Здатність розв'язувати проблеми у нових або незнайомих середовищах за наявності неповної або обмеженої інформації з урахуванням аспектів соціальної та етичної відповідальності	К1 Зрозуміле і недвозначне донесення власних знань, висновків та аргументації до фахівців і нефахівців, зокрема до осіб, які навчаються	АВ1 Управління робочими або навчальними процесами, які є складними, непередбачуваними та потребують нових стратегічних підходів.

8. РЕЗУЛЬТАТИ НАВЧАННЯ.

Інтегративні кінцеві програмні результати навчання (ПРН), формуванню яких сприяє вивчення навчальної дисципліни «Військова гігієна»:

ПРН 15.	Організовувати надання медичної допомоги та лікувально-евакуаційних заходів населенню та військовослужбовцям в умовах надзвичайних ситуації та бойових дій, в т.ч. у польових умовах.
ПРН 19.	Планувати та втілювати систему протиепідемічних та профілактичних заходів, щодо виникнення та розповсюдження захворювань серед населення.

В результаті вивчення навчальної дисципліни «Військова гігієна» здобувач повинен:

8.1 Знати:

- систему санітарно-гігієнічних та профілактичних заходів серед військовослужбовців.
- методичні підходи для оцінки стану навколишнього середовища та наявності чинників, які впливають на стан здоров'я військовослужбовців.

- принципи організації раціонального харчування, водопостачання, режиму діяльності та відпочинку, формування сприятливого виробничого середовища, первинної профілактики захворювань і травм; принципів і методів пропаганди здорового способу життя.

8.2 Уміти:

- здійснювати гігієнічний контроль за організацією харчування та водопостачання в польових умовах;
- оцінювати умови проживання та розміщення військовослужбовців в польових умовах;
- проводити санітарно-просвітницьку роботу серед військовослужбовців;
- проводити аналіз важкості та напруженості військової праці;
- здійснювати заходи щодо профілактики професійних захворювань у військовослужбовців при експлуатації військової техніки.

8.3 Демонструвати:

- здатність здійснювати санітарно-гігієнічну оцінку за умовами розміщення військовослужбовців у польових житлах;
- здатність оцінювати якість харчових продуктів військового асортименту;
- здатність оцінювати якість питної води в польових умовах
- здатність використання спеціальних методів обробки харчових продуктів та води в польових умовах (дезактивація, дегазація);
- здатність використання методів знезараження води в польових умовах;
- здатність оцінити гігієнічні умови військової праці військовослужбовців;
- здатність здійснювати профілактичні заходи для військовослужбовців при експлуатації ними військової техніки

9. ІНФОРМАЦІЙНИЙ ОБСЯГ НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

На вивчення навчальної дисципліни «Військова гігієна» відводиться 30 годин, 1,0 кредит ЄКТС, 15 годин з яких складає аудиторна підготовка (практичні заняття) і 15 годин – самостійна робота

Змістовий модуль 1.

Військова гігієна

Тема 1. Основи організації санітарно-гігієнічних заходів у Збройних силах України при надзвичайних станах мирного часу та у воєнний час.

Гігієна польового розміщення військ .

Визначення та зміст гігієни при надзвичайних станах. Роль і місце санітарно-гігієнічних заходів у загальній системі медичного забезпечення Збройних сил України, під час надзвичайних ситуацій, ліквідації наслідків катастроф мирного часу та на воєнний час. Особливості санітарного нагляду в ЗС України. Особливості організації та проведення санітарно-гігієнічних заходів у надзвичайних ситуаціях і бойовій обстановці.

Гігієнічні вимоги до розміщення військ у польових умовах. Типи польового житла, його гігієнічна оцінка. Розміщення у населених пунктах. Перспективні польові споруди. Поняття про фортифікаційні споруди, їх типи, характеристика основних вимог до них (придатність для проживання). Особливості мікроклімату та хімічного складу повітря у закритих фортифікаційних спорудах та їх вплив на організм.

Контроль за лазнево-пральним обслуговуванням військ. Збирання та видалення нечистот та відходів. Порядок збирання та поховання загиблих. Обов'язки військово-медичної служби.

Тема 2. Основи організації та проведення санітарного нагляду і медичного контролю за водопостачанням особового складу Збройних сил України у польових умовах.

Обов'язки різних служб з організації водопостачання особового складу ЗС України у польових умовах. Організація та проведення розвідки джерел води. Оцінка якості води, табельні комплекти і прилади, їх тактико-технічні дані, методи дослідження.

Пункти польового водопостачання, гігієнічні вимоги до їх устаткування. Очистка, знезараження, знешкодження ОР та дезактивація води у польових умовах при надзвичайних ситуаціях і на воєнний час.

Санітарний нагляд та медичний контроль за водопостачанням особового складу військ та населення у польових умовах при надзвичайних ситуаціях, умовах застосування зброї масового ураження, наявності забруднення води радіоактивними речовинами та отруйними речовинами.

Тема 3. Основи організації та проведення санітарного нагляду і медичного контролю за харчуванням особового складу Збройних сил України у польових умовах.

Організація харчування особового складу у польових умовах. Норми харчування для особового складу та їх характеристика. Організація та проведення санітарного нагляду і медичного контролю за харчуванням особового складу у польових умовах. Харчування в умовах зараження місцевості та об'єктів сильнодіючими отруйними речовинами, радіоактивними речовинами (РР), в умовах можливого застосування зброї масового ураження (далі - ЗМУ).

Шляхи та способи зараження продовольства РР, ОР і бактеріологічними засобами (далі — БЗ). Захист під час транспортування, зберігання продовольства, приготування, роздачі та прийому їжі. Організація та проведення санітарно-епідеміологічної експертизи продовольства в умовах можливого зараження РР, ОР і БЗ. Сили, засоби та етапи експертизи. Обсяг і можливості лабораторних досліджень. Характеристика табельних комплектів та приладів. Методи дослідження, що використовуються при експертизі. Гранично допустимі концентрації РР та ОР у продуктах при надзвичайних ситуаціях і на воєнний час. Способи дезактивації та дегазації продовольства і тари.

Тема 4. Гігієна праці особового складу Збройних сил України при ліквідації наслідків надзвичайних станів і на воєнний час.

Коротка характеристика основних факторів, що визначають умови праці, профілактика їх несприятливої дії на організм. Характеристика робочих місць. Забруднення повітря шкідливими газами, їх склад, вплив на організм людини. Санітарно-гігієнічні заходи, що проводяться під час переміщення та базування військ, їх особливості у різних кліматичних умовах (низьких та високих температур).

Гігієнічні особливості праці медичних працівників військових частин та особового складу військово-медичних закладів ЗС України при ліквідації наслідків надзвичайних станів та на воєнний час. Гігієна військової праці танкістів. Підводне водіння танків. Гігієна військової праці у ракетних військах і артилерії, інженерних військах. Особливості умов служби, їх вплив на організм людини і заходи щодо захисту військовослужбовців. Гігієна військової праці у радіотехнічних військах. Умови військової праці на радіолокаційних станціях. Специфічні та неспецифічні фактори зовнішнього середовища. Гігієна військової праці на радіостанціях.

Гігієнічні особливості використання індивідуальних засобів захисту при обслуговуванні об'єктів озброєння і військової техніки, ліквідації пожеж та наслідків надзвичайних станів.

Підсумковий модульний контроль

10. СТРУКТУРА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

Назви змістових модулів і тем	Кількість годин					Індивідуальна робота
	Усього	у тому числі				
		Аудиторні			СРС	
		Лекції	Практич. З-ття	Семінар З-ття		
1	2	3	4	5	6	7
МОДУЛЬ 1.						
Змістовий модуль 1. Військова гігієна						
1.Основи організації санітарно-гігієнічних заходів у Збройних силах України при надзвичайних станах мирного часу та у воєнний час. Гігієна польового розміщення військ .	6	-	4	-	2	-
2. Основи організації та проведення санітарного нагляду і медичного контролю за водопостачанням особового складу Збройних сил України у польових умовах.	7	-	4	-	3	-
3. Основи організації та проведення санітарного нагляду і медичного контролю за харчуванням особового складу Збройних сил України у польових умовах.	7	-	4	-	3	-
5. Гігієна праці особового складу Збройних сил України при ліквідації наслідків надзвичайних станів і на воєнний час.	4	-	2	-	2	-
5.Підсумковий контроль засвоєння модуля 1 «Військова гігієна»	6	-	1	-	5	-
Усього годин	30	-	15	-	15	-
Кредитів ECTS	1	-		-	-	-
Разом по дисципліні «Військова гігієна»	30	-	15	-	15	-

11. ТЕМАТИЧНИЙ ПЛАН ЛЕКЦІЙ

№ з/п	Назва теми	К-ть год.
Модуль 1. Військова гігієна		
1	Основи організації санітарно-гігієнічних заходів у Збройних силах України при надзвичайних станах мирного часу та на воєнний період.	2
2	Санітарний нагляд та медичний контроль за водопостачанням та харчуванням особового складу Збройних сил України у польових умовах. Гігієна військової праці.	2
Разом		4

Примітка: лекції будуть прочитані у VI семестрі (III курс)

12. ТЕМАТИЧНИЙ ПЛАН ПРАКТИЧНИХ ЗАНЯТЬ

№ з/п	Назва теми	К-ть год.
1.	Основи організації санітарно-гігієнічних заходів у Збройних силах України при надзвичайних станах мирного часу та у воєнний час.	2
2.	Гігієна польового розміщення військ та населення.	2
3.	Санітарний нагляд та медичний контроль за водопостачанням особового складу Збройних сил України у польових умовах.	2
4.	Санітарний контроль за водопостачанням військ в умовах застосування зброї масового ураження.	2

5.	Організація харчування особового складу Збройних сил України у польових умовах.	2
6.	Санітарний контроль за харчуванням військ в умовах застосування зброї масового ураження.	2
7.	Гігієна праці особового складу Збройних сил України при ліквідації наслідків надзвичайних станів і на воєнний час. Гігієна військової праці в танкових, ракетних і радіотехнічних військах.	2
8.	Підсумковий контроль засвоєння модуля 1 «Військова гігієна»	1
Разом		15

13.ТЕМАТИЧНИЙ ПЛАН САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ

Самостійна робота одна з організаційних форм навчання, що регламентується робочим навчальним планом і виконується студентом самостійно поза межами аудиторних занять. Можливими видами самостійної роботи студентів є підготовка до практичного заняття із застосуванням методичних вказівок, розроблених викладачами кафедри, опрацювання додаткової літератури, створення алгоритмів, структурно-логічних схем, анотацій, доповідей для виступу з повідомленнями на практичних заняттях.

Основними видами самостійної роботи здобувачів освіти є:

- Передаудиторна підготовка до практичних занять.
- Самостійне опрацювання тем, які не входять до плану аудиторних занять.
- Підготовка до підсумкового модульного контролю.
- Виконання індивідуальної роботи.

№ з/п	Назва теми	К-ть год.	Вид контролю
1	Передаудиторна підготовка до практичних занять (теоретична підготовка та опрацювання тематичних тестів і ситуаційних задач) за планом практичних занять з навчальної дисципліни «Військова гігієна»	5	Поточний контроль на практичних заняттях
2	Самостійне опрацювання тем, які не входять до плану лекцій і практичних занять (реферат). Структура державної санітарно-епідеміологічної служби Міністерства оборони України Гігієнічні особливості праці медичних працівників військових підрозділів. Санітарно-гігієнічні заходи, щ проводяться при переміщенні та базуванні військ.	5 2 2 1	Підсумковий модульний контроль
3	Індивідуальна робота: Підготовка до підсумкового контролю засвоєння модуля 1.	5	Підсумковий модульний контроль
Разом		15	

14.ПЕРЕЛІК ІНДИВІДУАЛЬНИХ ЗАВДАНЬ

- Виступи на науковому студентському гуртку.
- Участь у наукових конференціях.
- Публікація доповідей у вигляді тез та статей у періодичній науковій пресі (журнали, збірники наукових праць).
- Виготовлення наочності згідно навчальних програм (таблиці, муляжі, наочні приладдя, графологічні схеми практичних занять).
- Написання рефератів

14.1 ЗАВДАННЯ ДЛЯ САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ (теми рефератів або презентацій)

1. Структура державної санітарно-епідеміологічної служби Міністерства оборони України
2. Санітарний нагляд за лазнево-пральним обслуговуванням особового складу.
3. Порядок розслідування випадків харчового отруєння.
4. Характеристика основних чинників, що визначають умови військової праці.
5. Санітарно-гігієнічні заходи, щ проводяться при переміщенні та базуванні військ.
6. Гігієнічні особливості праці медичних працівників військових підрозділів.
7. Гігієнічні особливості використання індивідуальних засобів захисту особового складу.

15. ПЕРЕЛІК ТЕОРЕТИЧНИХ ПИТАНЬ ДО ПІДСУМКОВОГО МОДУЛЬНОГО КОНТРОЛЮ

Модуль 1.

Військова гігієна

1. Гігієна надзвичайних станів, її визначення та завдання.
2. Військова гігієна, її визначення та завдання.
3. Роль та місце санітарно-гігієнічних заходів у системі медичного забезпечення Збройних сил України та при надзвичайних станах.
4. Види польового розміщення військ, їх характеристики.
5. Типи польових жител, їх характеристика.
6. Вимоги до польових жител, заглиблених у землю (землянки), їх класифікація та гігієнічна порівняльна характеристика.
7. Фортифікаційні споруди, їх типи та гігієнічна характеристика.
8. Особливості мікроклімату, хімічного складу повітря, вентиляції, регенерації повітря в закритих фортифікаційних спорудах.
9. Завдання медичної служби по контролю за водопостачанням у польових умовах.
10. Вибір джерела водопостачання в польових умовах.
11. Санітарно-епідеміологічне, санітарно-топографічне і санітарно-технічне обстеження джерел водопостачання в польових умовах.
12. Гігієнічна оцінка якості води в польових умовах.
13. Гігієнічні вимоги до обладнання пункту водопостачання.
14. Табельні засоби для добування, обробки, транспортування та контролю якості води в польових умовах.
15. Методи очистки води в польових умовах (відстоювання, коагуляція, фільтрація).
16. Методи знезараження води. Гіперхлорування.
17. Методи дехлорування води.
18. Хлорування води з попередньою амонізацією.
19. Особливості санітарного контролю за водопостачанням військ в умовах застосування зброї масового ураження.
20. Шляхи та способи зараження води РР, ОР і бактеріальними засобами.
21. Організація та проведення санітарної експертизи води при радіоактивному та хімічному забрудненні.
22. Допустимі рівні радіоактивного забруднення води.
23. Методи дезактивації та дегазації води.
24. Методи знезараження індивідуальних запасів води.
25. Норми польового водопостачання та їх обґрунтування.
26. Завдання медичної служби по контролю за харчуванням особового складу в польових умовах.
27. Особливості харчування цивільних формувань та населення у польових умовах.
28. Пункт харчування: структура, обладнання.
29. Харчовий статус, його види та методи оцінки (соматоскопічні, соматометричні, фізіометричні, біохімічні, клінічні).
30. Контроль за вітамінізацією харчового раціону.
31. Гігієнічна характеристика основних харчових продуктів (сухарі, консерви, харчові концентрати).
32. Особливості санітарного контролю за харчуванням військ в умовах застосування зброї масового ураження.
33. Шляхи та способи зараження продовольства РР, ОР і бактеріальними засобами.
34. Організація та проведення санітарно-епідеміологічної експертизи продовольства в умовах зараження РР, ОР і бактеріальними засобами.
35. Допустимі рівні радіоактивного забруднення продовольства.
36. Методи дезактивації та дегазації продуктів харчування.
37. Гігієнічні особливості праці медичних працівників при ліквідації наслідків надзвичайних станів та на воєнний час.

38. Загальна характеристика умов праці в бронетанкових військах.
39. Особливості повітряного середовища в танках (мікроклімат, хімічне забруднення, пил) та профілактика їх шкідливого впливу на особовий склад.
40. Характеристика фізичних факторів в танках (шум, вібрація), їх профілактика.
41. Особливості підводного водіння танків.
42. Будова та використання ізолюючих протигазів.
43. Санітарно-гігієнічна характеристика умов праці в ракетних військах.
44. Ракетні палива, їх класифікація та вплив їх компонентів на організм військовослужбовців, профілактика.
45. Специфічні та неспецифічні чинники, що впливають на особовий склад радіолокаційних станцій (РЛС).
46. Особливості біологічної дії поля надвисокої частоти (НВЧ).
47. Допустимі рівні опромінення полем НВЧ.
48. Профілактичні заходи щодо попередження впливу несприятливих чинників на організм особового складу РЛС.

16. ПЕРЕЛІК ПРАКТИЧНИХ ЗАВДАНЬ ТА РОБІТ ДО ПІДСУМКОВОГО МОДУЛЬНОГО КОНТРОЛЮ

1. Визначати і оцінювати умови військової праці у різних родах військ.
2. Визначати і оцінювати параметри мікроклімату та вміст хімічних забруднювачів повітря у фортифікаційних спорудах і польових житлах.
3. Організовувати і проводити медичний контроль за повноцінністю харчування особового складу військовослужбовців.
4. Проводити санітарну експертизу продуктів харчування військового асортименту.
5. Проводити дослідження продовольства на хімічне та радіаційне забруднення.
6. Ознайомитися з методами обробки води в польових умовах.

16.1 Перелік ситуаційних задач до підсумкового модульного контролю

1. Розрахунок об'єму штучної вентиляції сховища.
2. Розрахунок терміну перебування особового складу у сховищі.
3. Розрахунок кількості військовослужбовців для перебування у сховищі.
4. Розрахунок кількості хлорного вапна для гіперхлорування води.
5. Оцінка радіоактивно-забруднених харчових продуктів і води.
6. Гігієнічна оцінка сховища.
7. Гігієнічна оцінка сухарів, консервів та концентратів.

17. МЕТОДИ ТА ФОРМИ ПРОВЕДЕННЯ КОНТРОЛЮ

17.1 Початковий контроль здійснюється на першому практичному занятті шляхом усної співбесіди для вивчення базової підготовки студентів.

Поточний контроль здійснюється під час проведення практичних занять, на яких проводиться оцінка знань теоретичного та практичного матеріалу у формі:

- індивідуального усного опитування за теоретичними питаннями, які включені до методичних розробок з відповідних тем;
- тестових завдань;
- розв'язування ситуаційних задач;
- проведення гігієнічних досліджень з використанням приладів;
- оцінка результатів проведених гігієнічних досліджень;
- оформлення протоколів практичних занять.

Контроль засвоєння змістових модулів проводиться після закінчення вивчення змістового модуля і передбачає усне опитування студентів, розв'язування ситуаційних задач, проведення гігієнічних досліджень з використанням приладів.

Підсумковий контроль засвоєння модулів здійснюється після їх завершення і проводиться у два етапи:

1. Контроль засвоєння практичних навичок і вмінь проводиться шляхом:
 - вирішення тестових завдань;
 - проведення гігієнічних досліджень з використанням приладів
2. Контроль теоретичних знань проводиться шляхом:
 - розв'язання ситуаційних задач;

- індивідуального усного опитування студентів за теоретичними питаннями.

Критерії оцінювання навчальної діяльності студентів розроблені з урахуванням чинної нормативної бази зокрема: закону України “Про вищу освіту”, наказів МОН України від 16.10.2009 № 943 “Про запровадження у вищих навчальних закладах України Європейської кредитно-трансферної системи” та “Інструкції щодо оцінювання навчальної діяльності студентів в умовах впровадження Європейської кредитної – трансферної системи організації навчального процесу” (лист МОЗ України від 15.04.2014 №08.01-47/10395).

17.2 Форма підсумкового контролю успішності навчання

Формою підсумкового контролю успішності навчання з дисципліни «Військова гігієна» є підсумковий модульний контроль, що проводиться на останньому практичному занятті після завершення вивчення змістового модуля. До підсумкового контролю допускаються здобувачі, які відвідали всі практичні заняття, передбачені навчальним планом, виконали всі види робіт, передбачені програмою навчальної дисципліни та набрали за поточну навчальну діяльність кількість балів, не меншу за мінімальну (70 балів).

Підсумковий контроль передбачає перевірку теоретичних знань здобувача, демонстрацію виконання ним практичних навичок та вирішення ситуаційних завдань з інтерпретацією отриманих результатів.

Оцінка за модуль визначається на підставі суми оцінок поточної навчальної діяльності (у балах) та оцінки підсумкового модульного контролю (ПМК) (у балах), яка виставляється при оцінюванні теоретичних знань та практичних навичок відповідно до переліків, визначених програмою дисципліни. Поточний контроль здійснюється на кожному практичному занятті відповідно до конкретних цілей з кожної теми з використанням тестових завдань, ситуаційних задач, а також контролю рівня засвоєння здобувачами практичних навичок. Оцінка визначається кількістю тем у модулі. У разі засвоєння кожної теми модуля за поточну навчальну діяльність здобувачу виставляють оцінки за 4-бальною традиційною шкалою, які потім конвертуються у бали, залежно від кількості тем у модулі.

Оцінка з дисципліни «Військова гігієна» є бальною та визначається з урахуванням поточної навчальної діяльності здобувача та оцінок засвоєння ним передбаченого програмою змістового модулю. Поточне оцінювання здобувачів з відповідних тем проводиться за традиційною 4-бальною системою («відмінно», «добре», «задовільно», «незадовільно») з подальшим перерахунком у бальну рейтингову шкалу оцінювання ECTS відповідно до Положення про організацію освітнього процесу в Буковинському державному медичному університеті.

Підсумковий модульний контроль з модулю 1 «Військова гігієна» передбачає відповідь на 48 теоретичних питань, демонстрацію виконання практичної навички та вирішення ситуаційної задачі.

18.ОЦІНЮВАННЯ РІВНЯ ПІДГОТОВКИ СТУДЕНТА З ДИСЦИПЛІНИ

Оцінювання поточної навчальної діяльності здобувачів, модульного контролю та дисципліни «Військова гігієна» в цілому здійснюється відповідно до Положення про організацію освітнього процесу в Буковинському державному медичному університеті.

Оцінка за модуль визначається на підставі суми оцінок поточної навчальної діяльності здобувача (у балах) та оцінки підсумкового модульного контролю (ПМК) (у балах), яка виставляється при оцінюванні теоретичних знань та практичних навичок відповідно до переліків, визначених програмою дисципліни.

Максимальна кількість балів, яку здобувач може набрати під час вивчення модуля, становить **200 балів**, у тому числі:

- за поточну навчальну діяльність – 120 балів (60%);
- за результатами підсумкового модульного контролю – 80 балів (40%).

Мінімальна кількість балів, яку здобувач може набрати під час вивчення модуля, становить **120 балів**, у тому числі:

- за поточну навчальну діяльність – 70 балів (60%);
- за результатами підсумкового модульного контролю – 50 балів (40%).

18.1 Оцінювання поточної навчальної діяльності

Під час оцінювання засвоєння кожної теми модуля здобувачу виставляють оцінки за 4-бальною (традиційною) шкалою та за 200-бальною шкалою з використанням прийнятих та затверджених критеріїв оцінювання дисципліни. При цьому враховуються усі види робіт, передбачені методичною розробкою з вивчення теми. Здобувач повинен отримати **оцінку з кожної теми**. Виставлені за традиційною шкалою оцінки конвертують у бали залежно від кількості тем у модулі.

Оцінка з дисципліни “Військова гігієна” є бальною та визначається з урахуванням поточної навчальної діяльності здобувача та оцінок засвоєння ним передбачених програмою модулів. Поточне оцінювання здобувачів з відповідних тематик проводиться за традиційною 4-бальною системою («відмінно», «добре», «задовільно», «незадовільно») з подальшим перерахунком у багатобальну шкалу.

18.2 Критерії оцінювання здобувачів при вивченні модуля 1 «Військова гігієна»

При засвоєнні кожної теми змістового модуля за поточну навчальну діяльність здобувача виставляються оцінки за традиційною 4-ох бальною шкалою, яка потім конвертується у бали залежно від кількості тем у змістовому модулі таким чином:

Оцінка “**відмінно**” виставляється, коли здобувач самостійно, грамотно і послідовно, з висвітленою повнотою, використовуючи дані додаткової літератури, відповідає на всі теоретичні питання, розв’язав ситуаційні задачі, провів гігієнічні дослідження за допомогою приладів, правильно оцінив результати проведених досліджень.

Оцінка “**добре**” виставляється, коли здобувач зріло орієнтується в матеріалі, але при відповіді допустив дві-три не принципово важливі помилки.

Оцінка “**задовільно**” виставляється здобувачу, коли він знає фактичний матеріал у повному об’ємі програми курсу, проте затрудняється самостійно і систематично викладати відповіді, примушуючи викладача пропонувати йому навідані запитання.

Оцінка “**незадовільно**” виставляється у тих випадках, коли студент виявляє повне незнання запитань і погано орієнтується в основному матеріалі курсу гігієни, що виявляється шляхом пропонування йому додаткових запитань.

18.3 Оцінювання індивідуальних завдань здобувача

Індивідуальні завдання здобувача передбачають написання рефератів, теми яких не вивчаються на практичних заняттях, але передбачені навчальною програмою. Бали за індивідуальні завдання нараховуються здобувачу лише за умов їх успішного виконання, їх кількість залежить від обсягу та значимості тематики рефератів, але не більше 4,5 бали. Вони додаються до суми балів набраних здобувачем на практичних заняттях під час поточної навчальної діяльності.

18.4 Перерахунок поточної успішності здобувачів при вивченні Модуля 1 «Військова гігієна»

Під час оцінювання засвоєння кожної теми модуля здобувачу виставляються оцінки за 4-бальною (традиційною) шкалою, які потім конвертуються у бали в залежності від кількості тем у модулі.

Навчальний рік	Х	Год	Ін/Кіл	Зміст	Сто	Вих	Мод	Улі	Ван	Іх	Тем	Інна	Конвертація у бали традиційних оцінок	Мінім
----------------	---	-----	--------	-------	-----	-----	-----	-----	-----	----	-----	------	---------------------------------------	-------

			Традиційні оцінки				Бали за виконання індивідуального завдання (реферати)	
			"5"	"4"	"3"	"2"		
Модуль 1 30/1	1 (№1)	7	16,5	14	11,5	0	4,5	80,5

Максимальна кількість балів, яку може набрати здобувач за поточну діяльність при вивченні модуля вираховується шляхом множення кількості балів, що відповідають оцінці «5», на кількість тем у модулі з додаванням балів за індивідуальну СРС: модуль 1 ($16,5 \text{ балів} \times 7 \text{ тем} = 115,5 \text{ балів} + 4,5 \text{ бали за індивідуальну роботу} = 120$);

Мінімальна кількість балів, яку може набрати здобувач за поточну діяльність при вивченні модуля, вираховується шляхом множення кількості балів, що відповідають оцінці «3», на кількість тем у змістовому модулі: модуль 1 ($11,5 \text{ балів} \times 7 \text{ тем} = 80,5 \text{ балів}$).

18.5 Оцінювання підсумкового модульного контролю

Підсумковий модульний контроль з модулю 1 «Військова гігієна» передбачає відповідь на 48 теоретичних питань, виконання практичної навички та вирішення ситуаційної задачі.

Максимальна кількість балів підсумкового модульного контролю (теоретична і практична підготовка) складає 80. Модуль вважається зарахованим, якщо студент набрав не менше 50 балів

70-80 балів виставляється, коли здобувач грамотно і послідовно, з вичерпною повнотою відповів на теоретичні питання, правильно вирішив не менше 90% тестових завдань, правильно розв'язав ситуаційну задачу, вірно провів гігієнічне дослідження з використанням приладів.

60-69 балів виставляється, коли здобувач при відповіді на теоретичні питання допустив дві-три не принципово важливі помилки, правильно вирішив не менше 80% тестових завдань, правильно розв'язав ситуаційну задачу, але не чітко сформулював висновки та пропозиції, при проведенні гігієнічних досліджень за допомогою приладів допустив незначні помилки.

50-59 балів виставляється, коли студент володіє фактичним матеріалом у повному обсязі програми курсу, але висвітлює свої знання після запропонованих викладачем навідних запитань і кількість правильних відповідей на тестові завдання повинна складати не менше 60%. При розв'язанні ситуаційної задачі допустив кілька помилок, висновки та пропозиції виклав не повністю, а також недостатньо володіє методикою гігієнічних досліджень

Менше 50 балів виставляється, коли студент недостатньо володіє фактичним матеріалом, не може відповісти на теоретичні запитання навіть після запропонованих викладачем навідних запитань і кількість правильних відповідей на тестові завдання не більше 50%, не розв'язав ситуаційну задачу і не володіє методикою гігієнічних досліджень

Перескладання підсумкового модульного контролю дозволяється не більше 2 разів і здійснюється:

- перший раз через 5 днів після складання відповідного модуля під час семестру;
- другий раз за графіком деканату

18.6 Визначення кількості балів, яку здобувач набрав із дисципліни «Військова гігієна»

Кількість балів, яку здобувач набрав з дисципліни, визначається як середнє арифметичне кількості балів з поточної успішності за змістовим модулем дисципліни та оцінки за підсумковий модульний контроль.

За рішенням Вченої ради університету до кількості балів, яку здобувач набрав із дисципліни, можуть додаватися заохочувальні бали (не більше 12 балів) за призове місце на міжнародних олімпіадах та II етапі Всеукраїнської студентської олімпіади (загальна сума балів з дисципліни не може перевищити 200 балів).

Максимальна кількість балів, яку здобувач може набрати під час вивчення дисципліни, становить **200 балів**, у тому числі:

- за поточну навчальну діяльність – 120 балів (60%);
- за результатами підсумкового модульного контролю – 80 балів (40%).

Мінімальна кількість балів, яку здобувач може набрати під час вивчення дисципліни, становить **120 балів**, у тому числі:

- за поточну навчальну діяльність – 70 балів (60%);
- за результатами підсумкового модульного контролю – 50 балів (40%).

Оцінка з дисципліни вноситься екзаменатором до «Відомості обліку успішності» (Форма № Н-5.03-1), «Журналу обліку відвідувань та успішності здобувача», «Індивідуального навчального плану здобувача».

18.7 Конвертація кількості балів з дисципліни в оцінки за ECTS та 4-бальною (традиційною) шкалами

Кількість балів з дисципліни «Військова гігієна», яка нарахована здобувачам, конвертується у шкалу ECTS.

Конвертація балів з дисципліни «Військова гігієна» у шкалу ECTS:

Оцінка за 200-бальною шкалою	Оцінка за чотирибальною шкалою
Від 180 до 200 балів	«5»
Від 150 до 179 балів	«4»
Від 149 до мінімальної кількості балів, яку повинен набрати здобувач	«3»
Ниже мінімальної кількості балів, яку повинен набрати здобувач	«2»

Здобувачі вищої освіти, які навчаються на одному факультеті, курсі, за однією спеціальністю, на основі кількості балів, набраних з дисципліни, ранжуються за шкалою ECTS наступним чином:

Оцінка ECTS	Статистичний показник
«A»	Найкращі 10 % студентів
«B»	Наступні 25 % студентів
«C»	Наступні 30 % студентів
«D»	Наступні 25 % студентів
«E»	Останні 10 % студентів

Ранжування з присвоєнням оцінок «А», «В», «С», «D», «Е» проводиться **деканатами** для здобувачів відповідного курсу та факультету, які навчаються за однією спеціальністю і **успішно** завершили вивчення дисципліни.

Здобувачі, які одержали оцінки «FX» та «F» («2») не вносяться до списку здобувачів, що ранжуються, навіть після перескладання модуля. Такі здобувачі після перескладання автоматично отримують бал «Е».

Оцінки з дисципліни «FX», «F» («2») виставляються здобувачам, яким не зараховано хоча б один модуль з дисципліни після завершення її вивчення.

Оцінка «FX» виставляється здобувачам, які набрали мінімальну кількість балів за поточну навчальну діяльність, але яким не зарахований підсумковий модульний контроль. Ця категорія здобувачів має право на перескладання підсумкового модульного контролю за затвердженим графіком (але не пізніше початку наступного семестру). Повторне складання підсумкового модульного контролю дозволяється не більше двох разів.

Оцінка «F» виставляється здобувачам, які відвідали усі аудиторні заняття з модуля, але не набрали мінімальної кількості балів за поточну навчальну діяльність і не допущені до підсумкового модульного контролю. Ця категорія здобувачів має право на повторне вивчення модуля. За дозволом ректора здобувач може підвищити оцінку з дисципліни шляхом перескладання підсумкового модульного контролю (не більше трьох разів за весь період навчання).

Оцінка ECTS у традиційну чотирибальну шкалу НЕ конвертується, оскільки шкала ECTS та чотирибальна шкала є незалежними.

19.РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА

19.1 Основна (базова):

1. Харчування військовослужбовців Збройних сил України/Лотоцька-Дудак У.Б., Крупка Н.О., Брейдан О.А. та ін. Навчальний посібник, 2023.
2. Досвід організації санітарно-гігієнічного та протиепідемічного забезпечення військ (сил) під час проведення антитерористичної операції (операції об'єднаних сил): монографія. / А. М. Сердюк та ін. ; за ред. В. І. Цимбалюка. Київ: Софія-А, 2019. 280с.
3. Особливості водоспоживання військовослужбовців на кваліфікаційному курсі Сил спеціальних операцій Збройних Сил України/ Савицький В.Л., Кармічук А.П., Депутат Ю.М. Сучасні аспекти військової медицини: зб. наук. пр. 2021. Т. 28, № 1. С. 45-56. doi: 10.32751/2310-4910- 2021-28-049.
4. Превентивна медицина у військах: підручник/ В 3-х томах. 1 том/ М.І.Хижняк, А.В.Верб, В.Л.Савицький, В.М.Якимець та ін.- Київ: «МП Леся», 2018. – 468 с.
5. Військова гігієна (загальні питання): підручник М.І.Хижняк, Л.І.Бідненко, В.М.Якимець та ін./за ред. проф.М.І.Хижняка. – К.:УВМА, 2018, - 528с.

19.2 Допоміжна:

1. Військова гігієна (гігієна праці в окремих видах збройних сил та родах військ): підручник М.І.Хижняк, Л.І.Бідненко, В.М.Якимець та ін./за ред. проф.М.І.Хижняка – К.:УВМА, 2018, - 402 с.
2. Комунальна гігієна /Є.Г. Гончарук, В.Г. Бардов, С.І. Гаркавий, О.П.Яворський та ін.; за ред. Є.Г. Гончарука. – к.: Здоров'я, 2003. – 728 с.
3. Гігієна праці (під ред. А.М. Шевченка, О.П.Яворовського). – Вінниця: Нова Книга, 2005 – 520 с. Гігієна та екологія: підручник/За редакцією В.Г. Бардова. - Вінниця:Нова Книга, 2006. – 720с.

4. Гігієна харчування з основами нутриціології: підручник; у 2 кн. – Кн.1/ Т.І.Аністратенко, Т.М.Білко, О.В.Благодарова та ін.; За ред. проф. В.І.Ципріяна. – К.: Медицина, 2007. – 528с.
5. Гігієна харчування з основами нутриціології: підручник; у 2 кн. – Кн.2/ В.І.Ципріяна, І.Т.Матасар, В.І.Слободкін та ін.; За ред. проф. В.І.Ципріяна. – К.: Медицина, 2007. – 544с.
6. Радіаційна гігієна: підручник для лікарів-інтернів та лікарів слухачів /Мурашко В.О., Мечев Д.С., Бардов В.Г. та ін. - Вінниця: Нова Книга, 2013. - 376 с.
7. Військова гігієна з гігієною при надзвичайних ситуаціях. – За ред. К.О.Пашка. / Підручник для студентів вищих медичних навчальних закладів України. – Тернопіль, - „Укрмедкнига”, - 2005. – 310 с.
8. Основи екології: Підручник для студ. вищих навч. закладів /В.Г. Бардов, В.І.Федоренко, Е.М Білецька та ін. - Вінниця: Нова Книга, 2013. - 424 с.
9. Гігієна військової праці: навчальний посібник/В.А.Баркевич, А.А.Кожокару, О.М.Іванко – Київ: «Видавництво Людмила», 2018. – 420с.
10. NATO standard AMedP-1.11 Requirements of individual operational rations for military USE. 2019. URL: NATO STANDARD AMedP-1.11 REQUIREMENTS OF INDIVIDUAL OPERATIONAL RATIONS FOR MILITARY USE.
11. Військові статuti Збройних сил України.

19.3.Інформаційні ресурси:

1. Сторінка кафедри гігієни та екології на офіційному сайті Буковинського державного медичного університету:
<https://sites.google.com/a/bsmu.edu.ua/hygiene/>
2. Сервер дистанційного навчання Буковинського державного медичного університету в системі MOODLE – сторінка серверу для здобувачів 4 курсу медичного факультету спеціальності 222 Медицина з дисципліни «Військова гігієна»
<http://moodle.bsmu.edu.ua/course/view.php?id=2742>
- 3.Інші інформаційні ресурси:
<http://www.moz.gov.ua>
<https://pubmed.ncbi.nlm.nih.gov/>
<http://ukrmed.org.ua/>

20.УКЛАДАЧ ДОВІДНИКА ДЛЯ СТУДЕНТА (СИЛАБУСУ)

Олег ЖУКОВСЬКИЙ - доцент ЗВО кафедри гігієни та екології, к.мед.н.